

WPROWADZENIE

Chrześcijaństwo, tak samo jak islam i szereg innych religii, np. judaizm czy hinduizm, zalicza się do religii ksiąg, to jest do religii, których doktryna zawarta jest w kanonicznym zbiorze ksiąg uważanych przez te religie za natchnione, święte. Dla chrześcijan tą księgą świętą, natchnioną przez Ducha Świętego jest Biblia, Stary i Nowy Testament, dla mahometan — Koran. Muzułmanie chętnie nazywają siebie ludem Księgi, islam określają jako religię Księgi (por. K 3,3: „On tobie zesłał Księgę z prawdą, stwierdzającą prawdziwość tego, co już było przed nią. On niegdyś zesłał Torę i Ewangelię jako drogę prostą dla ludzi i On zesłał rozróżnienie”). Muzułmanie wierzą, że Koran przedstawia dokładnie słowo w słowo przesłanie Boga, które za pośrednictwem Dżibrila (identyfikowanego z biblijnym aniołem Gabrielem) otrzymał prorok Muhammad (zm. 632 r.). Według islamu i samego Koranu jego twórcą jest Allah. Słowo „Koran” pochodzi od arabskiego słowa *al-kur’ān*, które oznacza „recytację”, ponieważ pierwotnie Koran przekazywano ustnie. Ostatecznej redakcji Koranu dokonano w latach 644–656. Całość ułożono w 114 sur (rozdziałów), a te z kolei dzielą się na *aje* (wersety). Rozróżnia się 90 sur mekkańskich i 24 sury medyńskie, ze względu na miejsce ich objawienia. Surry są w Koranie ułożone przeważnie według długości, od najdłuższej do najkrótszej.

Nie ulega wątpliwości, że w Koranie znajduje się wiele zapożyczeń religijnych arabskiej kultury beduinów i wierzeń przedislamskich, nurtów kultury żydowskiej i chrześcijańskiej zaczerpniętych zarówno z Biblii jak i z tekstów apokryficznych. W okresie walk religijnych i polemicznej krytyki widziano w tym jedynie imitacje i plagiaty, wypaczenie, sfałszowanie słów Biblii, podczas gdy to samo mówi Koran o żydach i chrześcijanach: „A wśród nich są tacy, którzy wypaczają Księgę swoją mową, tak abyście uważali, że to należy do Księgi, a to przecież nie należy do Księgi. Oni mówią: To pochodzi od Boga — a przecież to nie pochodzi od Boga” (K 3,78). Według Koranu Tora (arab. *Taurāt*) była oryginalnym objawieniem Allaha skierowanym do Izraelitów, którzy je wypaczyli i zafałszowali, nie zrozumiawszy go.

Koran nie jest historią zbawienia ludzkości jak Biblia. Cztery elementy złożyły się na jej szatę językową i treść. Wielki polski arabista i islamista, twórca pierwszych stacjonarnych polskich studiów islamistycznych, tłumacz i komentator Koranu, Józef Bielawski (1910–1997 r.), tak ujął ten problem:

«Jeśli się przyjrzymy bliżej naukom koranicznym, to łatwo stwierdzimy, że głównym źródłem doktryny religijnej i prawnej Koranu jest judaizm; inaczej mówiąc, Muhammad pozostawał bardziej pod wpływem religii żydowskiej aniżeli chrześcijańskiej. Wynikało to stąd, jak się wydaje, iż Muhammad stykał się bezpośrednio ze społecznością żydowską w Medynie, kiedy krystalizowała się doktryna religijna i prawna Koranu. Nic w tym dziwnego i z tego względu, że Arabowie i Ży-

dzi pochodzą z tego samego pnia semickiego i istnieje między nimi jakieś powinowactwo duchowe. A wiadomo, że chrześcijaństwo dość szybko, a zwłaszcza po wystąpieniu świętego Pawła, kształtowało się w nowym środowisku etnicznym, składającym się głównie z nawróconych na chrześcijaństwo pogan obcych duchowi semickiemu.

Zapożyczone elementy z judaizmu pochodziły głównie z ustnej tradycji żydowskiej i Haggady, tj. pobożnej legendy pochodzenia talmudycznego. Zapożyczenia te są bardzo liczne, co można łatwo stwierdzić, czytając uważnie Koran. Z tradycji judaizmu na czoło wysuwa się przede wszystkim główny „dogmat” islamu: rygorystyczny monoteizm, jeszcze bardziej absolutny i jednoznaczny w islamie aniżeli w judaizmie. Wyraża się to wielokrotnie w stwierdzeniu, występującym w Koranie w różnych wariantach: „Nie ma boga, jak tylko jeden Bóg”, lub: „Nie ma boga, jak tylko On”. Dochodzą do tego wyraźne wpływy w przepisach prawnych, jak też przejście przez Koran różnych opowieści „budujących”, które są jakby echem występujących w pełniejszej formie historii biblijnych Starego Testamentu.

Jeśli chodzi o Nowy Testament, to Muhammad znał go przede wszystkim z tradycji ustnej; Prorok wędrował przecież wiele lat z karawanami z Mekki w kierunku Syrii, skąd promieniowało chrześcijaństwo, gdzie też niektóre plemiona arabskie przyjęły tę religię, a pustelnicy chrześcijańscy zapuszczali się na pustynię Arabii. Przypomnijmy też, że z południa specjalna delegacja chrześcijan, z biskupem Nadżran na czele, przybyła do Proroka do Medyny na dysputę religijną. Stwierdzić jednak należy, że wiele ustępów koranicznych, stanowiących jakby echo opowieści z Nowego Testamentu, przypomina raczej Ewangelie apokryficzne, z których Muhammad mógł zaczerpnąć różne fakty i legendy. //...//

Trzeci rodzaj materiału, jaki pojawił się w Koranie, to dawne arabskie podłoże przedmuzułmańskie, związane z wierzeniami pogańskich Arabów epoki „niewiedzy”. Jest to wiara w dżinny, demony dobre i złe, otaczanie czcią sanktuarium Mekki, świątyni Ka’by, ze świętym czarnym kamieniem, i związany z tym dawny zwyczaj odbywania pielgrzymki do Mekki wraz z całym ceremoniałem kultowym, legendy o „zaginionych” ludach dawnej Arabii — Ad i Samud — i inne.

Wreszcie ostatnią częścią składową treści Koranu jest materiał czysto „muzułmański”, czyli ten, który nadaje tej religii jej specyficzność i oryginalność: są to już nowe idee, jakie się tam pojawiły dzięki geniuszowi Muhammada albo, mówiąc wierniej, zgodnie z egzegezą muzulmańską, które objawił Bóg Prorokowi, a on je jasno przedstawił.» (*Koran z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski, Warszawa 2009, t. 1, s. 40–41*).

Zgodnie z przekonaniem o ewolucji objawienia, Tora–Ewangelia–Koran, wszystkie teksty poprzednie były wykorzystywane jako pewien etap w rozwoju objawienia Bożego. Nic więc dziwnego, że w Koranie znajduje się wiele tekstów, które przekazuje Biblia, zwłaszcza Stary Testament. Wiele historii biblijnych zostało przytoczone niemal dosłownie lub z niewielkimi różnicami. Np. tradycja muzul-

mańska uznaje, że Muhammada poprzedziło 24 proroków starotestamentowych (w tym Ibrahim – Abraham, Musa – Mojżesz), nowotestamentowych (m.in. Jan Chrzciciel, Isa – Jezus i Zachariasz) oraz pozabiblijnych (Hud, Salih). Koran przedstawia i potwierdza również wiele historii biblijnych, m.in. o stworzeniu świata, pierwszych ludziach, Adamie i Ewie, zwiastowanie Maryi z Nazaretu, cuda Jezusa. Biblia stanowiła dla redaktorów tej Księgi pierwsze i najważniejsze źródło i to tak dalece, że w pierwszych wiekach islamu chrześcijanie z terenów Bliskiego Wschodu uważali go za jedną z sekt albo herezji chrześcijańskich (między innymi św. Jan z Damaszku, 650–749 r., uznał islam za sektę islamiczną, *De haeresibus*, rozdz. 101).

Ostatnio coraz częściej ukazuje się księgę Koranu jako ponowne odczytanie tekstów–źródeł, gdyż zgodnie z nauką proroka Muhammada (w pracy tej posługują się prawidłowym, niezniekształconym imieniem proroka islamu) objawienie przekazane żydom i chrześcijanom powinno zostać ponowione i uzupełnione. Współcześnie coraz więcej religiológów każe widzieć Koran jako przeorientowanie znanych tekstów biblijnych w kierunku teologii koranicznej, z jej naczelną zasadą jedyności Boga: „*Laa ilaaha allallaah, Muhammadar rasuulullaah*” („Nie ma żadnego bóstwa oprócz Allaha, a Muhammad jest Jego Wysłannikiem”). Stąd Koran zdecydowanie neguje możliwość istnienia Trójcy Świętej, a więc i konsekwentnie boskości Jezusa (por. K 4,157.172). Jeżeli wymieniali postacie biblijne to jedynie dla ukazania na ich przykładzie atrybutów istnienia Boga (*Sifaty zatijja*) i Jego działania (*Sifaty aubutijja*).

Synopsa tekstów Biblii i Koranu łatwo może prowadzić do wniosku, że redaktorzy islamscy opierali się jedynie na niektórych tekstach biblijnych, stawiali apokryfy, hagady czy midrasz na równi z tekstem kanonicznym. Niektóre kopiowali wybiórczo, może tendencyjnie dopasowując je do powziętych z góry założeń. Nie dziwi to, gdyż wprawdzie kanon pism chrześcijańskich został ustalony w IV wieku n.e., ale długo jeszcze różne kościoły uznawały pewne dodatkowe pisma za natchnione (np. *Didache*). Najdłuższe spory dotyczyły Apokalipsy świętego Jana. Dopiero 8 kwietnia 1546 r. na Soborze Trydenckim uchwalono kanon Biblii (por. *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 2000, s. 115).

Można powiedzieć, że w wielu przypadkach Koran zakłada znajomość Biblii, zwłaszcza Starego Testamentu. Nie wchodząc w dyskusje teologiczne i religioznawcze praca niniejsza jest przede wszystkim zbiorem tekstów z ich krótkim komentarzem odnośnie wymienionych z imienia i domyślnych postaci biblijnych w Koranie. Spośród prawie czterech tysięcy postaci wymienionych na kartach Biblii, w świętej księdze mahometan wymieniono z nich zaledwie czterdzieści parę. Koran nie jest historią zbawienia od Adama do Muhammada, lecz przede wszystkim hymnem ku czci Jedyne Boga. Przedstawia interwencje zbawcze, rozłożone w historii ludzkości oraz uczy postępowania, odpowiedzi na propozycję zbawienia i ukazuje drogowskaz życia ludzkiego ku szczęśliwej wieczności.

Poszczególne hasła ułożono w porządku alfabetycznym. Transkrypcja nazw, cytaty z Biblii i odnośniki zostały zaczerpnięte i odnoszą się do *Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych* opracowanego przez zespół biblistów z inicjatywy benedyktynów tynieckich. Wydanie piąte na nowo opracowane i poprawione, Poznań 2003. Także chronologia biblijna została przejęta za tym wydaniem Pisma Świętego. Natomiast cytaty z Koranu i wszystkie odniesienia do tekstu koranicznego dotyczą: *Koran*, przekład na język polski Musa Çaxarxan Czachorowski, Warszawa 2020.

Wszystkie hasła mają nast. budowę:

1. Znaczenie i pochodzenie danego imienia z uwzględnieniem innych form językowych.
2. Słownikowe opracowanie życia i działalności danej postaci w oparciu o dane biblijne z podaniem wszystkich tekstów ze Starego i Nowego Testamentu, odnoszących się do omawianej postaci. W niektórych przypadkach dla większej przejrzystości cytaty opatrzone podtytułami wyróżnionymi kursywą. Nie przytoczono tekstów Biblii przy hasle Jezus, ze względu na ich ilość. Odnośnie tej postaci odsyłam do moich prac, zwł. do: *Postacie Biblii*, t. V Jezus, Pelplin 2009.
3. Życie i działalność omawianej postaci biblijnej według nauki Koranu z przytoczeniem wszystkich tekstów tej Księgi odnoszących się do tej postaci.
4. Miejsca zbieżne w Biblii i Koranie odnośnie danej postaci (głównie przy wykorzystaniu pozycji: *Biblia i Koran. Miejsca zbieżne*. Opr. wydania polskiego M. Pędracki, Wrocław 2016.

Pogłębieniu omawianej tematyki ma służyć załączona bibliografia.

Na koniec pragnę wyrazić życzenie, które stało u podstaw tej pracy: oby ukazanie życia i działalności postaci biblijnych w Koranie przyczyniło się do zbliżenia wiernych judaizmu, chrześcijaństwa i islamu.

Pius Czesław Bosak